

Дьомкіна О.В.

*кандидат філологічних наук, асистент,
Інститут філології*

Київського національного університету імені Тараса Шевченка

ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ ЗВЕРТАННЯ У СУДОВОМУ ЗАСІДАННІ

Актуальною проблемою сучасного мовознавства є дослідження міжособистісного спілкування у різних професійних сферах, встановлення умов і закономірностей, що впливають на ефективність розгортання комунікативних процесів. Значущість обраного об'єкта дослідження зумовлена тим, що апелятивність є одним із найбільш вагомих показників успішного протікання судової комунікації.

Дослідження присвячене вивченню звертання у комунікативно-прагматичному аспекті, а саме виявленню комунікативно-прагматичних функцій та особливостей вживання звертання суддями у судовому дискурсі.

Вибір адекватних певній комунікативній ситуації форм звертання, що забезпечують соціальну дистанцію, і є засобом досягнення мети спілкування вважається одним із способів реалізації принципу ввічливості. Характеристика кожної форми з огляду на її ввічливість / неввічливість залежить передусім від комунікативної ситуації (наприклад, в умовах судової інституційної комунікації цілком невідповідним, а, отже, неввічливим є звертання на ім'я до будь-кого з учасників). Дослідники так формулюють тезу про згадану залежність: чим більш офіційною є комунікативна ситуація, тим більш рутинною, заформалізованою у розумінні ввічливості як соціальної конвенції є форма звертання [4, с. 13].

Промови адвокатів на суді завжди розпочинаються із дозволу Головного судді. Роль мовця переходить до співрозмовника, який є нижчим за статусом (адвоката), тільки з прямої вказівки чи за згодою судді – комуніканта з вищим статусом. Як правило, така вказівка надається у формі звертання. Звертання виконує в цьому контексті функцію управління комунікативним процесом в аспекті поетапного розгортання комунікативного акту [4, с. 9] та є формулою встановлення комунікативного контакту. Окрім цього, ми можемо говорити про прагматичну транспозицію значення еліптичного речення *Ms. Bonnet*, яке без контексту сприймалося б не як дозвіл (слова судді фактично означають *Ms. Bonnet, you may start your speech*, але етикетними правилами передбачено, що судді достатньо назвати лише ім'я адвоката), а як констатив. Таким чином, саме комунікативна ситуація визначає

сміслову навантаженість форм звертання. У зазначеному контексті форми звертання функціонують як спонукальні ритуальні висловлювання, що обслуговують стадії судового слухання. Форма звертання в цьому випадку є фактично імпліцитно прескриптивною, оскільки в ній присутня спрямованість на адресата, якому приписується прийняття певної мовленнєвої програми. Однак, на відміну від власне прескриптивних висловлювань, у цьому випадку конвенціоналізація прескриптивних функцій усвідомлюється як початок або кінець мовлення [3, с. 57].

Формам звертання належить важливе значення в усіх стадіях протікання судової комунікації. Апеляційне мовлення якнайповніше відображає етикетні норми, прийняті у певному суспільстві. На звертання припадає особливе смислове навантаження у плані вираження різних відносин – соціальних, вікових, інтимних. Через спосіб називання особи адресата мовець засвідчує своє ставлення до співрозмовника, а також обізнаність з етикетними нормами спілкування [2, с. 415].

В аспекті етикетності судової комунікації важливо звернути увагу на номінативну та соціальну-регулятивну функції форм звертання. Зміст цих функцій визначається залежністю форм звертання від соціального статусу і ролей комунікантів, вживання того чи того звертання перебуває в умовах жорстких соціальних обмежень [5, с. 13]. Основою позначення адресата за допомогою форм звертання є різні критерії, які реферує його / її статеві, вікові, статусно-рольові характеристики, інтерперсональні стосунки між ним / нею та мовцем. Особливістю процесу номінації за допомогою форм звертання є те, що звертання реалізується в мовленні. Найважливіша вимога, яка висувається до номінацій, що реалізуються формами звертання, – їхня адекватність [4, с. 8].

Актуалізація рольових стосунків, „суддя – адвокат” потребує лише чітко встановлених правилами етикету форм звертання. З боку адвоката узвичаєним є такий ряд форм:

До одного судді: *Your Honor, Mr. Chief Justice, Justice Ginsburg;*

До декількох суддів: *Your Honors.*

При звертанні адвокатів до суддів акцент робиться на їхньому статусі та професійній належності. Інституційні відносини між партнерами по комунікації реалізуються через експлікацію їхньої належності до певних суспільних організацій. Така належність маркується мовцем характеристикою особистості адресанта, яка розкривається у використанні власної назви особи в її суспільній репрезентації [1, с. 11]. Судді у звертанні до адвокатів використовують лише титул, що позначає стать адвоката, та його / її прізвище, напр.: *Mr. Phillips, Ms. Bonner,* що підкреслює дистанцію між

співрозмовниками. Типовим є також вживання професійного звертання *Counsel* (формальний титул звертання до адвоката, який бере участь у справі).

Форми звертання, що вживаються Головним суддею при наданні дозволу розпочати промову, можуть функціонувати і як власне номінативна одиниця у реченнях типу: *Mr. Hurd, you may proceed; Ms. Bonner, you have four minutes remaining*. У першому реченні адресний дозвіл знаходить своє класичне вираження через використання модального дієслова *may*, у другому – відбувається прагматична транспозиція констатива *you have four minutes remaining*, який також фактично означає дозвіл *you may speak during four minutes* і одночасно містить у собі інформативний елемент стосовно часу, протягом якого адвокату дозволено говорити.

Апелятивність мовлення, що виявляється у вживанні звертань у промовах адвокатів, може, натомість, бути ефективним засобом посилення емоційної аргументації, адже вдало дібрана форма звертання дозволяє ораторові не лише привернути увагу слухачів, а й чинити на них сугестивний вплив. У цьому контексті привертає увагу динаміка використання форм звертань у промовах адвокатів. Наприклад:

JUSTICE SCALIA: The matter alleged to be discriminatory. And is the resignation of --of the employee a matter alleged to be discriminatory?

MR. WOLFMAN: Absolutely, Your Honor. The matter --

У наведеному фрагменті судового засідання, адвокат вживає звертання до судді для емпатизації згоди із тим, як суддя оцінив наведені адвокатом аргументи.

Отже, важливим чинником ситуації судового спілкування виступає етикет, оскільки досягнення цілей комунікації забезпечується дотриманням соціально-професійних норм. Актуалізація рольових відносин учасників судового засідання («суддя» та «адвокат») може здійснюватися лише через ряд чітко встановлених правилами етикету форм звертання. У дослідженні встановлено, що звертання у судовому дискурсі також відіграє важливу роль у регулюванні ходу судового засідання, виконуючи окрім номінативної функції, функцію управління комунікативним процесом в аспекті поетапного розгортання комунікативного акту.

Список використаних джерел:

1. Воеводкин Н. Ю. Имя собственное в политических ритуальных актах социально-институциональной коммуникации: автореф. дис. на соискание научн. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.19 «Общее языкознание, социолингвистика, психолингвистика» / Н. Ю. Воеводкин. – Тверь : ТГСХА, 1999. – 21 с.

2. Даскалюк О. Соціолінгвальні особливості мовленнєвої ситуації волевиявлення / О. Даскалюк // Вісник Львівського університету. – Серія філол. – 2004. – Вип. 34. – С. 414–418, [2].

3. Дискурс іноземномовної комунікації / [заг. наук. ред. К. Кусько]. – Л. : Видавничий центр ЛНУ ім. І. Франка, 2002. – 496 с.

4. Корнійко І. В. Звертання як динамічний засіб зверненості мовлення (на матеріалі сучасної німецької мови) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / І. В. Корнійко. – К. : Київ. держ. лінгв. ун-т, 2000. – 18 с.

5. Свідченко О. А. Мовні засоби вираження соціального статусу в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 «Германські мови» / О. А. Свідченко. – К., 1997. – 19 с.

Ірклій Є.О.

викладач,

Херсонський державний університет

УТРУДНЕННЯ У ПРОЦЕСІ ЧИТАННЯ ІНШОМОВНИХ НАУКОВИХ ТЕКСТІВ СТУДЕНТАМИ-НЕФІЛОЛОГАМИ

Сьогодні проблема сприймання наукових текстів іноземною мовою розглядається крізь призму індивідуальних психологічних особливостей студента, таких як стилі навчання, тип переробки інформації, тип інтелекту. Новизна статті полягає у вивченні когнітивних труднощів, які виникають під час сприймання іноземних наукових текстів.

У зв'язку з розвитком відносин між українськими та зарубіжними навчальними закладами, з новими науковими досягненнями наших науковців в Європі, Америці та Азії оволодіння іноземними мовами стає необхідним для студентів. Пошук інформації з усього світу за допомогою Інтернету стає досить проблематичним без знання іноземних мов і без практики у перекладі іншомовних наукових текстів. Тому вивчення іноземних мов та опрацювання іншомовних текстів зі спеціальності стають необхідними складовими формування сучасного фахівця, без яких навчання на нефілологічних факультетах було б неповним. Адже читання наукових текстів іноземною мовою є одним із найефективніших способів збагачення словникового запасу термінами зі спеціальності. При читанні іншомовних текстів зі спеціальності в студентів виникає ряд труднощів, пов'язаних не лише із специфічною структурою та лексичними особливостями, що притаманні науковим текстам, але й з індивідуальними особливостями студентів (пам'яті, сприймання, рівня інтелекту тощо).